

Forskning om friluftsliv i Norge: reproduktion av det nationella eller nyfikenhet på det globala?

 idrottsforum.org/baceri_horgenetal170216/

2017-02-16

Erik Backman

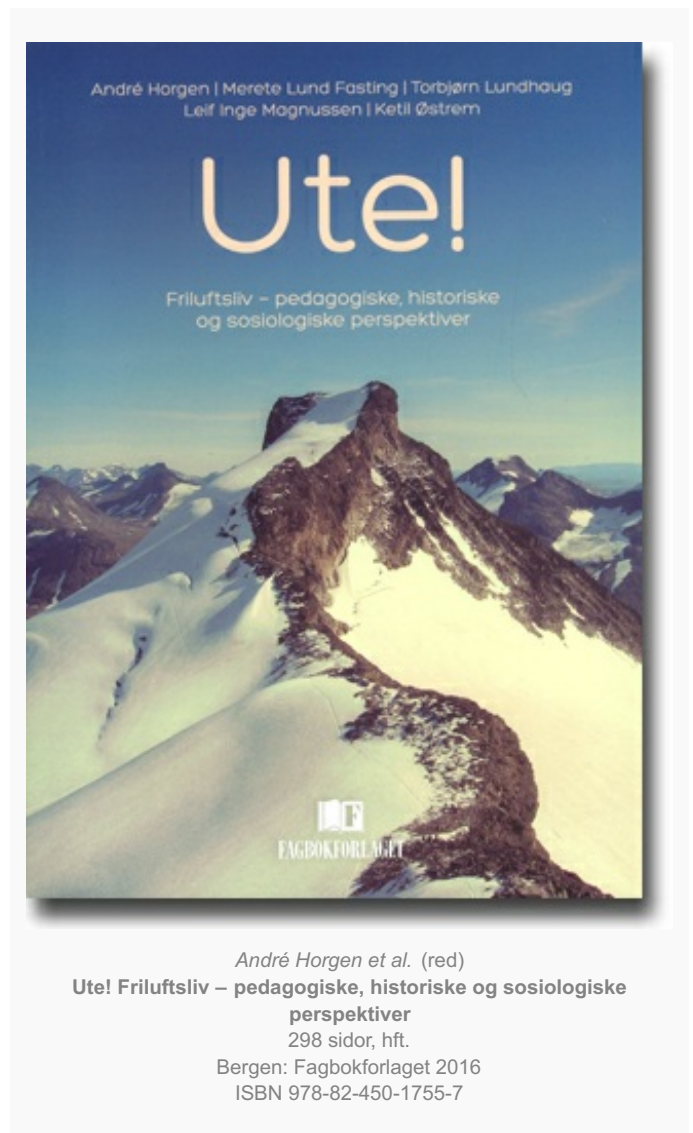
Högskolan Dalarna

När jag skrev min doktorsavhandling (2005-2010) om friluftsliv i den svenska utbildningskontexten inom ämnet idrott och hälsa innebar det också viss inläsning på friluftsliv som fenomen i övriga skandinaviska länder. Detta för att med någon slags trovärdighet kunna diskutera friluftsliv som begrepp och fenomen. Det bestående intrycket då var att friluftsliv i Norge beskrevs innefatta en alldeles särskild kultur och tradition som gjorde mig nyfiken. Vissa forskare och skribenter skrev fram den norska friluftstraditionen som att det representerade det "riktiga" friluftslivet, inte sällan med en normativ karaktär. När danska och svenska forskare skrev om friluftsliv verkade det finnas anledning att förhålla sig till den norska traditionen men knappast tvärtom. Därav kanske både Sverige och Danmark har (och har haft) lite lillebrorskomplex när det handlar om friluftsforskning eller att skriva om friluftsliv i allmänhet. När jag fick frågan om att recensera antologin *Ute!* som innefattar pedagogiska, sociologiska och historiska perspektiv på friluftsliv i Norge väckte det frågor hos mig: Skulle min tidigare bild av den norska friluftstraditionen förstärkas eller omprövas? Handlade frågorna om de nationella perspektiven eller hade man öppnat upp för de globala?

Antologin *Ute!* är ett initiativ av "Forum for friluftslivsfag i høyre utdanning", som är ett samarbetsprojekt mellan olika utbildningsinstitutioner som bedriver utbildning i friluftsliv i Norge. Förordet ger en övergripande bild av hur friluftsliv etablerats och växt fram på olika högskolor i Norge (med början på Norges Idrettshøgskole 1968). Onekligen är det så att friluftsliv har en alldeles särskilt stark ställning i det norska samhället och i utbildningskontexten vilket också blir påtagligt när man inser hur många forskare som är intresserade av samhällsvetenskapliga frågor om friluftsliv. I antologin medverkar 22 författare av vilka de flesta har disputerat inom något område som rör friluftsliv. Boken organiserad i tre olika delar:

1. Friluftsliv i lys av filosofi, lek och læring;
2. Friluftsliv i en undervisningskontekst:
3. Friluftsliv i et historisk og sosiologisk perspektiv.

Jag har lagt upp recensionen så att jag först ger en relativt lång beskrivning av de ingående kapitlen och därefter

följer jag upp den med lite reflektioner.

Del ett innehåller tre kapitel:

1. "Å grave kantgrop med Aristoteles. En beskrivelse av praktisk kunnskap i friluftslivsfag" av Jannicke Høyem.

Kapitlet handlar om den praktiska kunskapen som är inbyggd i att bygga bivack i snö. Det verkar vara svårt att verbalisera denna kunskap. Mycket sitter i fingertopparna. Høyem exemplifierar alla olika moment som är involverade i att bygga bivacken, till exempel när det gäller att känna sig fram med sonden kring var det är bra och tillräckligt mycket snö för att bygga. Hon tar utgångspunkt i Schöns reflektionsbegrepp och framförallt Aristoteles beskrivning av kunskapens former för att verbalisera den praktiska kunskapen som är involverad i att bygga snöbivack.

2. "La læring skje!" av Leif Inge Magnussen.

Kapitlet handlar om lärandeprocesser under havspaddling, något som tycks vara väldigt sparsamt beforskat. Magnussen förespråkar idén om att låta lärande ske, dvs. att inte bevaka och kontrollera lärandet hela tiden utan våga lita på att lärandet finns inbyggt i de aktiviteter som är meningsfulla. "En pedagogisk implikasjon er at en mester (eller lærer) ikke forklarer den lærende hva som skal gjøres, men isteden understøtter hennes forsøk på å lære." (s. 49). Han använder Vygotskij (proximal utvecklingszon) och Eriksson (utvecklingspsykolog) för att studera hur mening och lärande skapas i en paddlingsgemenskap, och i relation till havet. Mästaren (läraren) kan skapa strukturen för lärandet men det är ofta i relation till andra i lärandegruppen, gärna i risksituationer (utanför komfortzonen) som den lärande kan utvecklas. Läraren måste alltså släppa på kontrollen för att lärandet ska ske.

3. "Det lekende friluftslivet" av Merete Lund Fasting.

Kapitlet handlar om barns lek, rörelse och fantasi och vad som karaktäriserar barns lek. Lund Fasting tar utgångspunkt hos Gadamer och Merleau-Ponty (fenomenologi, hur meningen i leken framträder för barnet) för att belysa lekens frihet, fascination och risk. Betonar att det är viktigt för ledare som arbetar med barn i natur att förmedla rörelseglädje. Barnen behöver inte alltid uttrycka med ord vad de vill/tänker göra i leken. Det visar barnen/läser de av genom kroppsspråket.

Del två innehåller fyra kapitel:

4. "Bærekraftig fagdidaktikk i friluftsliv" av Geir Grimeland.

Kapitlet handlar om att friluftsliv kan verka för pedagogisk hållbarhet (bærekraft) i skola och samhälle. Grimeland har gjort en hermeneutisk litteraturstudie, tre olika nivåer av nationell litteratursökning. Sökorden som använts är hållbarhet, skola, samhälle, pedagogik, vägledning, bildning, didaktik, Klafki i olika kombinationer. Grimeland menar att antalet träffar minskar starkt när hållbarhet involveras i sökningen. Han introducerar också begreppet plats (sted) och menar att platsperspektivet är betydelsefullt för hållbarhet. En central fråga i kapitlet är: Hur kan vi förstå ämnesdidaktik i friluftsliv som pedagogiskt hållbar i mötet med nyckelfrågor i skolan och samhället? Grimeland menar att ämnesdidaktik i friluftsliv kan vara en möjlighet till meningsskapande för människor och på så sätt pedagogiskt hållbar. Hållbarheten som finns inbyggd i friluftslivet i sig självt är inte nog. Vi måste lägga till vägledningperspektivet för att skapa en hållbar didaktik. Vi måste också addera bildningsperspektivet för att skapa en samhällelig helhetssyn på hållbarhetsperspektivet.

5. **”Ledelse och läring i friluftsliv” av Odd Lennart Vikene, Vegard Verereide och Linda Hallandvik.**
Kapitlet handlar om relationen mellan ledarskap och lärande i friluftsliv. Författarna tar sin utgångspunkt i det situerade lärandet och i erfarenheter från deras egna bachelorutbildning i friluftsliv. Priests COLT-modell (Conditional Outdoor Leadership Theory) samt den norska vägledar (veileder)-modellen är de mer ämnesspecifika teoretiska utgångspunkterna i kapitlet. Författarna diskuterar utifrån konkreta exempel hur olika ledarstilar (autokratisk, demokratisk och abdikratisk) och ageranden från ledare och grupp påverkar lärandet i olika förhållanden samt hur faktorer som faror i omgivningen, individernas färdigheter, gruppens färdigheter och ledarens färdigheter inverkar på lärandet. I kapitlet diskuteras hur lärandet påverkas av olika maktrelationer, dels mellan ledare och grupp, dels mellan olika individer inom gruppen. Författarna argumenterar för att gruppmedlemmars egenaktivitet och medbestämmande är avgörande för om de kommer att utveckla en praxisgemenskap och en kompetens som (väg)ledare i friluftsliv.
6. **”Friluftsliv-ett hovedområde i kroppsøvningsfaget?” av Petter Erik Leirhaug och Trond Erik Arnesen.**
Kapitlet handlar om friluftslivets position inom ämnet idrott och hälsa (kroppsøving) och hur detta har utvecklats i Norge. Speciell uppmärksamhet ägnas åt hur friluftsliv omskrivs i läroplanen för idrott och hälsa. Författarna tar utgångspunkt i Goodlands begreppsapparat med olika läroplansnivåer (idé, formell, uppfattad, operationaliserad, erfaren). Man förstärker en redan etablerad kritik mot att det operationaliserade inte motsvarar det formella. Friluftsliv har stark position i norska skolan, dokumenterat från 1850-talet, dock mer uttalad och omnämnd inom ämnet idrott och hälsa från 1974. I läroplansreformen 94 blir friluftsliv ett huvudområde inom idrott och hälsa vilket ytterligare stärker dess position i norska skolan, i alla fall på formuleringsarenan. En ny läroplansreform introduceras 2006 (Kunskapsløftet). Det innebär en gemensam läroplan för grundskolan där friluftsliv kvarstår som huvudområde inom idrott och hälsa men blir också omnämnt i de generella delarna av läroplanen. Det tycks vara en något högre grad av konkreta anvisningar om vad eleverna ska kunna i friluftsliv jämfört med den svenska skolan. I den empiriska studie som kapitlet bygger på har idrottslärare och elever fått svara på frågor om friluftsliv undervisning. Lärarnas svar visar att de allra flesta i åk 1-4 bedriver friluftsdagar både med och utan övernattnin, att denna minskar något i åk 5-7 och att en stor majoritet av lärarna (över 90%) betraktar sin kompetens inom friluftsliv som relativt stark. Av resultaten, som både är av kvantitativ och kvalitativ karaktär, framgår att friluftsliv undervisningen verkar minska ytterligare i åk 8-10 medan lärarnas självuppfattade kompetens fortfarande är stark. En stor andel av eleverna (60%) uppger däremot att de inte haft någon friluftsliv undervisning under det senaste året. Resultaten från studien bekräftar den tidigare tendensen att friluftslivets formella position inte motsvaras av dess operationaliserade och att det finns många faktorer i skolans verksamhet som begränsar och försvårar genomförande av friluftsliv undervisning.
7. **Naturguidning – profesjonalisering eller kommersialisering av friluftslivskompetanse av Sigmund Andersen och Carsten Gade Rolland.**
Kapitlet handlar om naturguidning och författarnas syn på vilken kompetens som behövs för att guida människor ut i naturen. Författarna tar sin utgångspunkt i tendenser av pedagogisering och professionalisering av friluftslivet i det norska samhället samt att människors lust att upptäcka naturen ökar resandet och behovet av guidning i naturen. Samtidigt har ett större fokus på miljöfrågor resulterat i att ekoturismen har etablerats. Visst utrymme ägnas till att beskriva att forskning inom området är begränsad och att utreda kompetensbegreppet. Vidare beskrivs relationen mellan naturguiden, naturvägledare och friluftsvägledaren. I friluftsvägledarens arbete ligger fokus på pedagogik i naturen och detta är ofta knutet till skola eller högre utbildning. Naturvägledarens arbete däremot är ofta inriktat mot att genomföra miljöpolitik och denne är ofta anställd på en offentlig myndighet. Naturguiden arbetar istället med turism i kommersiell näring. Naturguidens uppgift är att leda, utbilda, representera, visa värdskap och tillrättalägga. Baserat på detta menar författarna att kompetensen för en naturguide består av följande kunskapsområden kopplade till friluftsliv: natur och kultur, pedagogiska metoder, säkerhet och ledarskap, miljöfrågor, kommersiell turism, organisation, upplevelse, relationer och värdskap.

Del tre innehåller fem kapitel:

8. **"Friluftslivsaktiviteter i den norske befolkningen" av Kolbjørn Rafoss och Ørnulf Seippel.**

Kapitlet handlar om utvecklingstendenser och sociala skillnader i det norska friluftslivet under perioder 1990–2013. Utgångspunkten tas i tendenser kring friluftslivets utbredning och differentiering samt förskjutningen från det traditionella (främst bland ungdomar) till det moderniserade och sportifierade. Den kvantitativa studien kompletterar Oddens avhandling som handlade om motsvarande utveckling under perioden 1970–2004. Författarna säger sig vilja se närmare på det "fysiska-aktivitets-Norge" och diskuterar tre frågor: 1. Utvecklingen av olika typer av friluftsliv 2. Omfattningen av deltagande i olika typer av friluftsliv 1990–2013. 3. Sociala skillnader i friluftsutövande avseende ålder, kön, och utbildning. Man presenterar först en modell som bygger på fyra grupper av friluftslivsaktiviteter: turaktiviteter, høstingsaktiviteter, tränings- och motionsaktiviteter utomhus, samt livsstilsaktiviteter. För var och en av dessa olika grupper presenteras utövande avseende omfattning och sociala skillnader baserat på multipla logistiska regressionsanalyser av större kvantitativa material. Generellt kan sägas att de flesta aktivitetsformer av har fått en ökning avseende utövande, men att det varierar mellan de fyra olika grupperna och avseende ålder, kön och social bakgrund. Den aktivitetsgrupp som ökat mest är tränings- och motionsaktiviteter utomhus men även turaktiviteter ökar något (till skillnad från Oddens resultat). Høstingsaktiviteter (jakt, fiske etc) är det som ökar minst och där det är betydligt fler manliga utövare än kvinnliga. Detta gäller även alpina aktiviteter men däremot inom jogging verkar det vara omvänt. Livsstilsaktiviteter blir mer och mer populära bland ungdomar, som tenderar att lämna turaktiviteterna. Genomgående bekräftar studien det etablerade sociala mönstret att de med högst utbildning är de som är mest aktiva inom friluftslivet. Författarna menar att en generell trend verkar vara att aktiviteter som kräver mindre (förkunskaper, utrustning och resor) ökar mest och vice versa.

9. **"Response på fare i naturen, holdinger til sikkerhet i friluftslivet" av André Horgen.**

Kapitlet handlar om huruvida det finns en norsk tradition avseende säkerhet i friluftsliv och fjällsport. Författaren gör en analys av hur man responderat på faror och risk på fjället genom historien. Utgångspunkt tas i att hur man förhåller sig till dessa frågor är historiskt, socialt och kulturellt betingat. Horgen framhåller att betoningen på säkerhet i det norska friluftslivet varit och är påtaglig och sannolikt verkat begränsande för större olyckor de senaste decennierna. Denna tradition grundlades redan i början på 1800-talet då de som höll på med fjällsport i Norge "importerade" en anglofierad alptradition inom vilken man strävade efter att erövra toppar men samtidigt var upptagen av säkerhet. Under 1900-talet förvaltade Norsk Tindeklub klättringens normer med ett än mer ökat fokus på säkerhet. Här lades grunden till "tur etter evne" (tur efter förmåga) som verkar vara en etablerad norm i det norska friluftslivet. Med rötterna i bygdefolkets traditionella färder och transformerat av den importerade anglosaxiska alptraditionen, har norsk fjällsporttradition, menar Horgen, väldigt mycket gemensamt med andra länders fjällsporttraditioner.

10. **"En lang skitur utenfor allfarvei" av Camilla Marsstrander Askildsen och Knut Løndal.**

Kapitlet handlar om vilka drivkrafter kvinnor har för att delta i friluftslivsexpeditioner. Författarna som tar en fenomenologisk utgångspunkt vill undersöka kvinnors levda erfarenhet i friluftslivet. Man kommer fram till att man kan dela upp dessa drivkrafter i fyra huvudkategorier: erfarenheter av landskapet (till exempel landskaps- och ljusformationer), erfarenheter av sig själv och sin kropp (till exempel egenvärden, fysisk ansträngning och färdighet), erfarenheter av samhörigheten med andra deltagare (till exempel gruppdynamik och individualism) och upplevelsen av tid (till exempel här och nu-fokus, tid att låta tankarna fly). Kombinationen av dessa kategorier gör deltagandet i expeditionerna meningsfullt.

11. **"Basehopping – opplevelser og anerkjennelse" av Tommy Langseth.**

Kapitlet handlar om skälen till att människor utför extremt farliga handlingar, som basejumping, till synes till ingen nytta. Basejumping handlar om att kasta sig ut för ett berg eller klippa med en fallskärm. Inledningsvis får vi läsa lite om den norska kontexten för basejumping. Vi får också veta att risken för att skada sig i basehopping är 60-90 gånger högre än i vanlig fallskärmschoppning (1 av 60 hoppare dog i Norge under 2002). Utgångspunkten är alltså att söka svar på vad det är i risken som gör det meningsfullt. Författaren har genom deltagande observation och semistrukturerade intervjuer med hoppare kommit fram till fyra huvudskäl till att hopparna upplever basejumping som meningsfullt. Det första handlade om frihet från regleringar som ofta ramar utförande och säkerhet kring riskfyllda aktiviteter. Det andra handlade om överskridande av den rädsla hopparna upplever i samband med hoppet. Det tredje skälet handlade om prestationen i hoppet, dvs. att utföra tekniska trick i hoppet. Det fjärde och sista skälet ligger i att basejumping fyller ett fundamentalt behov som är svårt att frigöra sig från (dvs att sluta). Med utgångspunkt i Bourdieus begreppsapparat menar också författaren att risktagandet ger hopparna en form av symboliskt kapital.

12. **"Motivasjon for tindevæglederyrket" av Arne Marin Jakobsen, Kalle Pulli och Ingrid Pulli Balsnes.**

Kapitlet handlar om vad som motiverar tindevägledare i sitt arbete. Norska tindevägledare (NORTIND) är en organisation som utbildar vägledare för friluftsliv vid sidan om den traditionella utbildningen inom universitetet. För att bli tindevägledare ska du gå en utbildning på mellan tre till fem år som omfattar många olika teman och aktiviteter med målet att kunna bli vägledare för att förmedla friluftsliv till andra människor. Författarna tar utgångspunkt i motivationspsykologi och använder begrepp som inre och yttre motivation för att studera vägledarnas motivation i sitt arbete. Man menar att inre motivation dominerar hos tindevägledarna och att de i liten utsträckning motiveras av yttre motivation (till exempel betalning). Inga skillnader upptäcktes beroende på om tindevägledarna hade jobbat några år eller om de var under utbildning.

* * *

Hur ska man sammanfatta sina tankar om en bok med så många olika och djupgående infallsvinklar? Till att börja med kan konstateras att återväxten av forskare som är intresserade av samhällsvetenskapliga perspektiv på friluftsliv verkar vara synnerligen god i Norge. Då ska ändå framhållas att etablerade och ofta refererade norska forskare som Pedersen Gurholt, Tordsson, Odden, Kårhus och Bischoff (för att nämna några) inte ingår i författarskaran i denna bok. Att så många kan beforska frågor som friluftsliv måste ju också innebära att friluftsliv är ett prioriterat forskningsområde sett ur finansiärernas (statens) ögon. Det är lite svårt att avgöra vilket tomrum boken fyller men med dess karaktär och inriktning av forskningsbaserad lärobok om samhällsvetenskapliga frågor om friluftsliv verkar det inte finnas så mycket på fältet att tillgå. Eftersom det finns så pass mycket kurser i friluftsliv på norska högskolor och universitet finns det säkert en marknad för boken. Man funderar ju över om motsvarande projekt skulle kunna genomföras i Sverige. Mot bakgrund av det begränsade antalet forskande lärare inom friluftsliv i Sverige, och mot bakgrund av den begränsade marknaden för en liknande bok i Sverige är jag tveksam.

En annan reflektion gäller min inledande fråga om det nationella kontra det globala i boken. Man skulle ju kunna tänka sig att boken skulle kunna skrivas på engelska och på så sätt få en större spridning. Även om boken är baserad på den norska kontexten är vissa av kapitlen internationella till sin karaktär medan andra utan alltför stora ingrepp skulle kunna anpassas mer till den internationella kontexten. Med det vill jag säga att även om man har en empiri som är hämtad från en specifik kulturell kontext så kan den sannolikt vara av intresse för olika varianter av outdoor-praktiker i andra länder. Till viss del är ju friluftslivets position inom idrott och hälsa (både på skolnivå och högre utbildningsnivå) densamma i Norge och Sverige. Kanske är det dags för ett gemensamt skandinaviskt projekt för vi försöker förstå likheter och skillnader gällande friluftslivets position och uttryck i olika länder?

Det som gör mig lite besviken är att redaktörerna inte skrivit något avslutningskapitel där man försökt syntetisera bidragen i relation till varandra och dra slutsatser utifrån det. Även om kapitlen är genomarbetade och väl skrivna var för sig så ger detta ändå intrycket av att det saknas ett sammanhållande kitt för att förstå helheten. Kanske är detta en konsekvens av att redaktörerna inte riktigt diskuterat (åtminstone inte dokumenterat) vilken position och vilket

bidrag denna bok kan tänkas ha i en samhällskontext och i en mer specifik utbildningskontext.

Copyright © Erik Backman 2017